

Pirmasis lituanikos paveldo katalogas

XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje : katalogas = Lithuanica saeculi sexti decimi et septimi decimi ex Bibliotheca Academiae Scientiarum Lithuaniae / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka; sudarė Daiva Narbutienė, Violeta Radvilienė, Dalia Rauckytė-Bikauskienė. – Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. – xxvii, 502 p. : iliustr., faks. – Dalis gretut. teksto liet., angl. – R-klės: p. 435–502. – ISBN 978-9955-698-40-1

Nuo 2003 m. pasirodė trys solidūs XVI–XVII a. dokumentinio paveldo katalogai. Jų mokslinio rengimo ėmėsi Vilniaus universiteto, Kauno apskrities viešosios bei Lietuvos mokslų akademijos bibliotekų (toliau – VUB, KAVB ir MAB) retų spaudinių saugotojai, o parengtus darbus preciziškai išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidykla. Šie leidiniai išlaiko struktūros ir metodikos nuostatų bei poligrafinio apipavidalinimo vienovę. Visus katalogus vienija ir pasirinktas chronologinis laikotarpis, tačiau jie skiriasi aprašomais paveldo objektais. VUB pristatė saugomų XVI a. I pusės leidinių – paleotipų – lobyną, KAVB – Kauno kultūros įstaigose esančių XVI–XVII a. spaudinių suvestinį registrą¹. MAB pasirinko atskleisti turtingą XVI–XVII a. lituanikos fondą.

Lituanikos bibliografavimo istorija siekia XIX a., kai bendrosiose rodyklėse bei sąrašuose ją ėmėsi registruoti žinomi bibliografai Kajetonas Nezabitauskis, Janas Karłowiczius, Silvestras Baltramaitis. To paties amžiaus pabaigoje lituanika jau įgavo atskiros šakos statusą. XX a. pirmoje pusėje pradėta darba nuosekliai bei produktyviai tęsė prof. Vaclovo Biržiškos vadovaujami žurnalai „Knygos“ ir „Bibliografijos žinios“. Daugiausia šioje srityje nuveikė Marija Urbšienė, parengusi kelis lituanikos bibliografijos metraščius. Sovietmečiu tuometiniai Knygų rūmai (dabar – Bibliografijos ir knygotyros centras) leido „Tarybinės lituanikos metraščius“, registravusius socialistinių šalių visų tipų lituaniką². Po nepriklausomybės atgavimo aktyvia veikla užsiima M. Mažvydo nacionalinės bibliotekos Lituanikos skyrius, kaupiantis spaudinių fondą, itin didelį dėmesį skiriantis lietuvių išėivijos spaudai ir rengiantis lituaninės spaudos einamąją ir retrospektyviąją bibliografiją. Dėsninga, kad lituanikos tyrimais pradėjo rūpintis ir kitos mokslo įstaigos. Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje 2008 m. įkurta lituanikos grupė, o jos veiklos kryptis – „tyrinėti lituanikos rašytinį palikimą (t. y. LDK ir/ar Lietuvos žemėse įvairiais laikais sukurtus ir funkcionavusius tekstus), skatinant tarpdalykinę integraciją. Lituanika suprantama kaip daugiakonfesė įvairiakalbių tekstų visuma, savo turiniu ir funkciona-

1 *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai: katalogas. Sudarė Nojus Feigelmanas... et al; Vilniaus universitetas. Vilnius: [Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas], 2003. 584 p.; XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose: katalogas = Libri saeculi quinti decimi et sexti decimi ex bibliothecis Caunensibus. Sudarė Sigitas Lūžys, Rita Urbaitytė, Irena Vitkauskienė; Kauno apskrities viešoji biblioteka. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006. 437 p.*

2 Išsamiau žr.: ŽUKAS, V. *Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 metų)*. Vilnius, 1983, p. 156–162; Lituanikos bibliografija. *Knygotyra*. enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 240–241.

vimu susijusi su LDK ir/ar Lietuva³. Tarp kitų darbų yra numatomas lituanikos duomenų banko sudarymas ir mokslinės bibliografijos kaupimas. Apžvelgta veikla akivaizdžiai rodo lituanikos tyrimo ir bibliografavimo plėtrą. Belieka atsakyti į klausimą, kiek prie to prisidėjo čia anotuojamas MAB parengtas XVI–XVII a. lituanikos katalogas.

Turtingiausi XVI–XIX a. lituanikos spaudinių fondai priklauso didžiosioms Vilniaus bibliotekoms. Galime sveikinti, kad pirmiausia ilgai brandintą sumanymą įgyvendino MAB Retų spaudinių skyrius, pasiryžęs atskleisti lituanikos paveldą. Jo katalogą kvalifikuotai parengė trys skyriaus darbuotojos: dr. Daiva Narbutienė, Violeta Radvilienė ir Dalia Rauckytė-Bikauskienė. Knygos leidimą parėmė Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija ir Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

Katalogo pratarinę parašė patyrusi LDK knygos kultūros tyrėja bei igudusi analogiškų leidinių redaktorė D. Narbutienė. Pirmiausia autorė glaustai apibūdina katalogo sumanymo bei rengimo ištakas, panaudotus šaltinius. Labai svarbu, kad D. Narbutienė supažindina su šiuolaikinės *lituanikos* sampratos raida, pateikia katalogo sudarytojų apsibrėžtą registruojamo lituanikos objekto lauką. Profesionaliai apibūdinta ir pateikta kiekybinė bei kokybinė MAB lituanikos fondo charakteristika. Pratarinėje taip pat įvardijamos katalogo sudarytojoms iškilusios dalykinės problemos. Vartotojams bus pravarti paaiškinta leidinio struktūra bei sudarymo metodika.

Katalogą galima sąlygiškai skirti į dvi dalis: pagrindinę ir pagalbines. Pirmąją dalį sudaro 962 lituanikos fondo spaudinių bibliografiniai aprašai, antrąją – iliustracijos, bibliografijos šaltinių sąrašas ir 5 pagalbines rodyklės.

Atrenkant spaudinius, lituanikos bibliografijos objektu laikyta „visi užsienio kalbomis išspausdinti leidiniai, turiniu, autoryste, paskirtimi, dedikacijos ar kitais ryšiais susiję su Lietuva“ (p. X). Iš D. Narbutienės atliktos fondo analizės matome, kad MAB saugoma XVI–XVII a. lituanika pasižymi įvairialypumu pagal autorystės, tematikos, leidybos geografijos, priklausomybės ir kitus aspektus. Svarbiausią vietą užima LDK autorių veikalai parašyti lenkiškai, lotyniškai ir rusėniškai. Lituanikos tematika aprėpia progine, religine, teisine ir kita literatūra. Kataloge užregistruotos knygos buvo išleistos apie 60 vietovių įvairiuose Europos kraštuose, daugiausia jų – Vilniuje. Lituanikos fondas susiformavo iš žinomų institucinių ir asmeninių bibliotekų – tai liudija sudarytojų atskleistos proveniencijos. Šio paveldo reikšmę didina reti bei unikalūs lituanikos spaudiniai.

Visa katalogo medžiaga tvarkoma abėcėliniu principu. Privalumu laikytinas išsamus aprašas, pateikiantis visą spaudinio charakteristiką: turinį, bibliografinių šaltinių nuorodas, poligrafines ir fizinės būklės bei kilmės ypatybes. Prie MAB leidinio mokslinės apyvartos kitose šalyse prisidės tai, kad aprašo struktūra atitinka tarptautinio standarto reikalavimus.

Antroje katalogo dalyje pirmiausia dėmesį patraukia didelis pluoštas kokybiškų iliustracijų (p. 359–430). Jos supažindina su lituanikos spaudinių išvaizda (antraštiniais lapais, įrišimais), marginalijomis bei kitais knygų nuosavybės ženklais ir perteikia jų originalią dvasią. Paminėję tokio pobūdžio leidiniui būtinus bibliografijos šaltinius (jie rodo, kad katalogo sudarytojos gerai susipažinusios su Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos darbais) bei santrumpų sąrašus, trumpai apžvelkime 5 (jų skaičius taip pat liudija apie leidinio rengėjų kokybišką darbą) pagalbines rodykles.

3 Lituanikos grupės nuostatai. Iš *Lietuvių kalbos institutas* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt>.

Didelės pagalbininkės bus antraščių ir asmenvardžių rodyklės, padėsiančios atlikti autorių ir konkrečių spaudinių paiešką. Įvairiems dokumentinio paveldo tyrimų tikslams pravers chronologinė rodyklė. Ne mažiau reikšmingą spaustuvinkų, leidėjų ir platintojų rodyklę patraukliai iliustruoja jų firmų signetai. Reikia tikėtis, kad ne vieną spaudinių paveldo likimo mįslę padės įminti proveniencijų rodyklė, kurioje suregistruoti visi identifikuoti knygų savininkai. Ši rodyklė talkininkaus knygos kultūros praeities tyrinėtojams, filologams, istorikams. Katalogas ir jo pagalbinės rodyklės atveria įvairių galimybių. Pavyzdžiui, panaudojus šio ir kauniečių parengto katalogo duomenis, iš dalies galima pasekti XVI–XVII a. lituanikos spaudinių sklaidą ir Kauno miesto įstaigose, rasti papildomų jų kilmės faktų.

Akivaizdu ir aktualu, kad MAB parengtas XVI–XVII a. lituanikos paveldo katalogas keletą pasitarnaus ir moksliniam darbui, ir praktinei veiklai. Juo, kaip patikimu tyrimų šaltiniu, galės remtis Lietuvos bei užsienio mokslininkai, o kaip pagalbine darbo priemone ar metodiniu vadovu sėkmingai naudosis bibliotekininkai. Be to, katalogas praplės ir humanitaro ar bibliofilo akiratį, taps įdomia pažintimi su praeitimi ir kitiems, neabejingiems mūsų šalies istorijai, skaitytojams. Reikia tikėtis, kad MAB kolegų pavyzdžiu paseks bei jų darbus pratęs ir kitos lituanikos spaudos turtingos bibliotekos. Būtina paminėti, kad puikaus įvertinimo nusipelnė knygos dailininkė Marija Ložytė (įvairių knygos meno konkursų laureatė, apipavidalinusi ir kitus du minėtus katalogus) ir kiti knygos dizaino kūrėjai, jų sumanymus kokybiškai atlikusi „Petro ofseto“ spaustuvė. Jau prestižine tapusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidykla dar kartą įrodė, kad yra pasiryžusi leisti tik aukštos kultūros leidinius.

Nijolė Lietuvninkaitė